

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

G. van Atten / Gorinchem

Jezus' boodschap

Markus 1 : 15

De tijd vervuld

Als Jezus met zijn woorden Gods goede daden brengt in Galilea, zegt Hij: De tijd is vervuld en het koninkrijk Gods is nabij gekomen. Bekeert U en gelooft het evangelie.

Det tijd is vervuld.

Bij het begin hebben we gezien, dat het evangelie van de Here Jezus Christus begon overeenkomstig hetgeen de Here door de profeten had gezegd. Het evangelie kwam niet onvoorbereid.

In Markus' beschrijving horen we, hoe de komst van Johannes de Doper en die van de Here Jezus een keerpunt betekenen in de geschiedenis. Allerlei draden uit het weefsel van Gods werk en woord in het O.T. komen nu bij elkaar. Daarom hebben we voor keerpunt ook het woord „knooppunt” gebruikt.

De nieuwe tijden, waar de profeten van gesproken hadden, met name Jesaja en Ezechiël, breken aan.

Dat wil Jezus zeggen, als Hij predikt: de tijd is vervuld.

Dat moet in de oren van de Joden erg arrogant geklonken hebben.

Wie kan iets nu zeggen. Je kunt het mee-maken als het zover is — je kunt het niet aankondigen. God alleen weet toch de tijden van Zijn rijk? Wie zegt, dat hij het weet, maakt zich eigenlijk schuldig aan godslastering. Die doet of hij evenveel weet als God, die stelt zichzelf met God gelijk.

Keer op keer blijkt dat ook de ergernis van de Joden te zijn: dat Jezus Zichzelf aan God gelijk stelt.

Voorbeeld: een zandloper

Het bovenstaande — over de vervulling van de tijd en de ergernis van de Joden — is duidelijk te maken met het voorbeeld van de zandloper. Een zandloper wordt gebruikt om de tijd te meten. Daartoe loopt fijn zand uit het ene, het bovenste, glaasje in het onderste. Als al het zand naar beneden gelopen is, is het onderste glaasje vol. En daarmee is de tijd vol. Letterlijk. Nu kunnen we de geschiedenis voorstellen als dat onderste glaasje van de zandloper. Laten we voor ons voorbeeld maar blijven bij de geschiedenis van het oude testament. In de loop van de eeuwen liep dat „glaasje” vol. Alle

dingen die de HERE in de loop van die geschiedenis deed, waren zandkorrels, die dat glaasje vulden.

Nu kun je nooit zeker weten, wanneer het glaasje vol zal zijn, als je het bovenste glaasje niet ziet. Daarin zitten de korrels die nog moeten vallen.

Nu zeiden de Joden: geen mens kan weten, wat de Here allemaal nog doen moet. Hij houdt a.h.w. het bovenste glaasje van de zandloper voor onze mensenogen verborgen. Je weet nooit, hoever het is.

En nu kwam de Here Jezus zeggen: Ik weet het wel. De tijd is vol. Alle zandkorreltjes zijn gevallen. Nu komt het keerpunt: de zandloper wordt omgedraaid — er begint een nieuwe tijd.

Het Koninkrijk nabij

Dat de zandloper nog een keer wordt omgedraaid, zit misschien ook wel een beetje in de uitdrukking, dat het koninkrijk nabij is. Nabij, dat is nog niet hetzelfde als: het is er. Het koninkrijk zal er helemaal zijn, als het nu onderste glaasje weer vol is. Daarvoor geldt weer: wij mensen kunnen het bovenste glaasje niet zien. We kunnen de tekenen der tijden zien (de zandkorrels die uit het bovenste glaasje vallen), maar nooit weten: dat is nu het laatste korreltje, nu is opnieuw de tijd vol. Het gaat ook nu weer om de „tijden en gelegenheden waarover de Vader de beschikking aan Zich gehouden heeft”.

Wat Jezus zegt met Zijn boodschap: het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen is dit: er is een nieuwe tijd begonnen. U hoeft alleen maar een drempel over te stappen om die nieuwe tijd binnen te gaan.

En die nieuwe tijd is de tijd van Gods genadeheerschappij. De tijd waarin het hemellicht valt over het aardedonker.

Over de drempel

Jezus' boodschap: het koninkrijk is nabij — wordt gevolgd door de prediking: bekeert U en gelooft het evangelie.

Bekeert U. Dat wil in dit geval zeggen: richt Uw gedachten op God en op Zijn boodschap. Keer U af van de gedachte, dat niemand weten kan of de tijden nu vol zijn of niet, maar aanvaard deze boodschap.

Jezus richt deze prediking tot heel het volk. Onder dat volk zijn er velen, van wie we zouden zeggen: die hoeven zich niet te bekeren. Zij vrezen de Here, de God van hun vaderen. Ook voor deze mensen komen er nu nieuwe dingen. Ongehoorde dingen. Ze zullen ervan zeggen: zoiets hebben we nog nooit gezien — die is ongelooflijk (2 : 12). Het vergt een hele verandering van gedachten, om die dingen dan toch te geloven! De meeste mensen vielen er over. Omdat ze hun eigen gedachten over het koninkrijk van God als norm aanlegden. Zo werd Jezus voor hen een steen van aanstoot.

Daarom moet Jezus wel zeggen, als Hij zijn werk begint: bekeert U en gelooft, nu U het evangelie hoort. U hoort en ziet het goede nieuws dat God U brengt. Wees nu niet eigenwijs. Leg niet Uw eigen voorstellingen aan als maatstaf, maar laat ze los en geloof gewoon wat Ik zeg.

Die overgave vraagt Gods goede nieuws. Toen. En nu.

Het evangelie gaat door

De verkondiging door Jezus zelf was nog maar een begin. Bij vs 1 hebben we gezegd, dat de woorden „begin van het evangelie...” een opschrift is boven het hele boek. Want het evangelie — het nieuws dat Gods koninkrijk nabij is — gaat een weg door de geschiedenis. Het bepaalt eigenlijk de geschiedenis, totdat de God komt in volkomenheid.

tijd opnieuw vol zal zijn en het koninkrijk van Daartoe heeft Jezus discipelen geroepen — dat vertelt het vervolg van Markus 1. Simon en Andreas moesten vissers van mensen worden. Na hen roept Jezus Jacobus en Johannes. Daarna nog anderen. En aan hen en aan heel zijn gemeente geeft Hij de opdracht mee, waar Markus zijn „begin-boek” mee afsluit: Gaat heen in de gehele wereld, verkondigt het evangelie aan de ganse schepping (16 : 15). En nadat Jezus was opgenomen in de hemel en zich had gezet aan de rechterhand Gods, gingen de discipelen heen en predikten overal (16 : 19). Het evangelie ging door. En het blijft vragen: bekeert U en gelooft, nu U dit moogt horen.

IN DIT NUMMER

- 269 Ds G. van Atten, Jezus' boodschap
- 270 Drs H. de Jong, Christelijke Theologie na Auschwitz (5)
- 271 Ds C. van Leeuwen, In Memoriam ds H. Veltman
- 272 D. W. L. Milo, Een kerklied van Bunyan
- 272 Ds H. J. van der Kwast, De Christian Reformed Churches en de Nederlandse Geref. Kerken

H. d. Jong / Amsterdam

Christelijke Theologie na Auschwitz (5)

Liefde tot en begrip voor het christendom

Mijn grootste verwijt aan dr Jansen is dat hij zijn boek 'Christelijke theologie na Auschwitz' niet uit liefde tot het evangelie en tot de christelijke kerk geschreven heeft. Ik proef er integendeel een hatefulijke vijandigheid tegen beide in. Hij heeft een hekel aan het evangelie zoals het tot dusver begrepen is en aan de kerk zoals die dat evangelie tot dusver gepredikt heeft. Die beiden stelt hij voor de antisemitische uitbarstingen in de Europese geschiedenis rechtstreeks verantwoordelijk. Had liefde hem er dan toe moeten brengen dat hij de fouten van de kerk bij het uitleggen van het evangelie en de gevolgen van die fouten voor het jodendom verdoezelde? Is dat wat ik bedoel te zeggen? Natuurlijk niet! Hij zou ons daarmee aan zich verplicht hebben. Nee, met de liefdeloosheid van dit boek bedoel ik dat het geen oog heeft voor het probleem en de opgave waarvoor het Europese christendom gestaan heeft toen het zijn houding tegenover het jodendom moest bepalen. Ik bedoel dit probleem en deze opgave voor het christendom: hoe om te gaan met een minderheid in zijn midden die een zeer overtuigd nee zei tegen het liefste dat het bezat, namelijk het geloof in Jezus Christus, als Gods eniggeboren Zoon en onze Here. Zeker, wanneer dat geloof in Jezus Christus afgezwakt wordt tot grote waardering voor zijn persoon, verdwijnt dit probleem als sneeuw voor de zon. Dan kunnen er vergelijkingen worden opgesteld met andere godsdiensten zoals de Islam, die in hun houding tegenover het jodendom zeer gunstig afstaken en afsteken tegen de christelijke kerk. Daar doet de schrijver dan ook zeer duidelijk aan mee. Zoals op pag. 140: „Alleen in het christelijk Europa en in landen waar het christendom de heersende godsdienst was geworden, groeide de jodenhaat uit tot een afschuwelijke antisemitisme. Alléén in het christendom werd de jodenhaat godsdienstig gelegitimeerd. Volgens de bevindingen van Léon Poliakov hebben de Joden in China, India (en waarschijnlijk ook in Japan) duizenden jaren kunnen leven zonder ooit vervolgd of geëlimineerd te worden... Tenslotte moet het de Islam tot eer worden gerekend, dat, voor zover mij bekend, er nooit een pogrom of vervolging tegen de Joden begonnen is met een beroep op de Heilige Koran, die soms scherper is in zijn aanvallen op de

Joden dan het evangelie naar Johannes". En naar aanleiding van de verovering van Constantinopel door de Turken in 1453 schrijft dr Jansen op pag. 110: „Toen stonden de poorten van de gastvrijheid wijd open voor de verdreven Joden. Terwijl de 'stad van Constantijn' eeuwen lang de spil was geweest van een discriminerend beleid ten aanzien van de Joden (het had een millenium van onderdrukking en vervolging te zien gegeven!), bood het Turkse Istanboel gastvrijheid en bescherming aan de slachtoffers van dit afschuwelijk beleid. Het kruis werd nu van de reusachtige Sophia-kathedraal verwijderd, het kruis van Jezus Christus, in wiens naam duizend jaar de Joden als paria's waren uitgestoten uit de christelijke samenleving". Deze zinnen getuigen van weinig begrip voor de diepte van het religieuze conflict tussen het christendom en het jodendom. De vergelijking tussen christendom en Islam zou meer terzake zijn als a) de Islam van Mohammed beledt dat hij Gods Zoon is en b) het jodendom Mohammed als een godslasteraar afgewezen had. Ik bedoel te zeggen dat het verschil tussen Joden en christenen over Jezus veel en veel dieper is dan het verschil tussen Joden en moslims over Mohammed. En naarmate dit verschil dieper zit, is de opgave voor christelijke Europa zwaarder geweest. Denk eens in:

in de meerderheid zijn, de macht hebben en dan het volk van dit diepe nee in je midden te verdragen. Ik zie dat de islam er niet zo gauw beter afbrengen. We hebben hier dus de keerzijde voor ons van wat ons de vorige week bezig hield. Toen liet ik zien dat een kerkelijk machtsdenken achter de beschuldiging van 'Godsmoord' staat. Hier wil ik erop wijzen dat het misbruik van de macht bij de beleving van een zo diep conflict natuurlijk een grote verleiding is geweest.

Israël de verdrukte onschuld?

Van dit soort overwegingen is in het boek van dr Jansen echter geen spoor te vinden. Het kenmerkt zich integendeel door partijdigheid en vooringenomenheid. Ook daar waar de christelijke kerk alleen maar volgens haar schuldige plicht haar gelovigen beschermde tegen de zuigkracht van het joodse geloof, krijgt zij de beschuldiging van antisemitisme naar haar hoofd. Zo worden op pag. 556 naast elkaar gezet en met elkaar in verband gebracht de bepaling van de synode van Elvira (306 n. C.), behelzende een verbod van gemengd huwelijk en seksuele omgang tussen christenen en Joden, en de nazi-wet uit 1935 die hetzelfde bepaalde, maar dan ter bescherming van het germaans bloed en de germaanse eer. Alsof het verbod van gemengd huwelijk tussen Joden en christenen niet rechtstreeks zou voortvloeien uit Paulus' voorschrift om geen ongelijk span te vormen met ongelovigen (2 Cor. 6 : 14) en ook maar iets te maken zou hebben met racisme! Dit soort suggestieve parallellen, waarvan het boek weemt, zijn stuitend en doven het gezonde onderscheidingsvermogen uit. Ook is het opvallend dat geen van de verwijten en beschuldigingen

gen die in de loop der geschiedenis door christenen aan Joden zijn gedaan, onderzocht wordt. Op voorhand wordt aangenomen dat ze allemaal op laster berusten. Ik bedoel nu niet onzinnige beschuldigingen als bronnenvergiftiging en het slachten van christen-kinderen. Daar ligt de kwaadaardigheid te duidelijk op. Maar iets anders is het wanneer Luther tegen hen inbrengt dat God hen volgens hem geslagen heeft met 'razernij, blindheid en een tierend hart' (pag. 541; zie Deuteronomium 28 : 28). Deze zienswijze van Luther wil ik beslist niet op één lijn stellen met het vreselijke citaat dat ik in een vorige aflevering van hem aanhaalde noch ook bestempelen als borrelpraat. Hier namelijk overweegt de grote man terecht dat de Here God de oude dreiging die Hij door Mozes over zijn volk had uitgesproken, in vervulling kan doen gaan en ook dóet gaan. Zou dat niet overwogen mogen worden? De Christus-verwerping is toch niet niets? In het verleden niet en nu niet? Ik heb in mijn leven niet zoveel contact met godsdienstige Joden gehad. Wel enkele diepe gesprekken. En telkens viel me daarbij op hun grote religieuze trots. Zou het mij nu verboden zijn dit verschijnsel in verband te brengen met en te verklaren uit hun leer, hun geloofsdenken? Als je toch ziet hoe zij hun uitverkoren-zijn beleven. Niet als een uitverkoren-zijn 'in Christus', zoals het Nieuwe Testament daarvan spreekt (Ef. 1 : 3-14), dat wil zeggen: met een uitverkiezing die rust in een Middelaar (ook in het Oude Testament al: Mozes, David, de priester, de tempel), maar met een rechtstreekse uitverkiezing die aanknoopt bij hun menselijke kwaliteiten. Een joodse geleerde van deze eeuw (H. J. Schoeps) heeft daarvan gezegd: „Waarom wijzen de Joden het middelaarschap van Christus als

pastorale notities

door
H. Amelink

Nucleair

Sedert Hitler en zijn optochten heb ik een afkeer van alle optochten gekregen en gehouden. Mij verschrikken de massa's, die achter vaandels marcheren voor welk doel dan ook. Betogingen moeten het hebben van vereenvoudigingen om zo veel mogelijk mensen te bereiken. Of er nu honderd duizenden de paus gaan bezien — hoe merkwaardig ook voor een christen — of dat er honderd duizenden betogen tegen de kernbewapening in Oost en West, ik moet dan altijd weer denken aan fakkeloptochten in Berlijn en partijdagen in Neurenberg. Ik ben tegen de paus. Ik ben voor ontwapening in Oost en West.

Toch zal ik nooit meelopen in welke betoging dan ook. Noch tégen de paus, noch vóór ontwapening. Ik wens niet mee te doen aan vereenvoudigingen en ik meen dat er voor een christen een nadere, betere weg is, een niet wereldgelijkvormige. Laatst liep ik op een parkeerterrein van een groot ziekenhuis om een zieke te gaan bezoeken. Onderweg vielen me enkele auto's op met het bekende vignet van „atoomenergie, nee, bedankt". Iets verder stond een bordje, een richtingaanwijzer met als opschrift „nucleaire geneeskunde". Het één is in strijd met het ander, hoewel ik vermoed dat ik liep langs auto's van personeelsleden van het ziekenhuis. Niet alles wat met atoomenergie en met kernsplitsing te maken heeft is ver-

werpelijk. Integendeel. Mits goed gebruikt kan het zegen verspreiden. Het kan mensen genezen. Ook ik ben bang voor de atoombewapening. Ik ben niet zo bang voor kernenergie. Maar dat kan aan mijn onwetendheid liggen. Maar laten we als christenen dat wat we vrezen voor alles aan God bekend maken. Ons protest tegen alles wat zich tegen God verheft is het aanroepen van de Naam des HEREN. In de dagen van de komst van de grote afval werden de eerste kerkdiensten gehouden. „Toen begon men de Naam des HEREN aan te roepen". Genesis 4 : 26. Onder dat aanroepen is niet alleen bidden te verstaan, maar toch wel in de eerste plaats. Hoe meer afval, des te meer samenkomsten van de gemeente! Dat is de stijl der vromen. Niet in optochten en demonstraties, maar in een stil samenkomen voor de Heer.

H. Amelink, Aalten

KERKELIJK LEVEN

Zoon van God af? Het antwoord luidt: Omdat volgens de joodse leer van de uitverkiezing van Israël alle Joden Gods zonen zijn... Zo wordt de voor het christologische Schriftbewijs zo belangrijke plaats uit de tweede psalm... aldus opgevat, dat niet de Messias maar Israël zelf als de 'Zoon van God' bedoeld is". „Van heel Israël wordt hier hetzelfde beweerd als wat de christelijke theologie van Christus zegt". Zou het kunnen zijn dat deze leer haar aanhangers inderdaad trots maakt en dat het juist deze trots is geweest die de eeuwen door de christenen geïrriteerd heeft? Zodat ook mede daardoor de tolerantie voor de christelijke kerk een (te) grote opgave geworden is? Men kan deze vragen in overweging nemen, terwijl men tegelijk de christelijke chicanes (en erger) tegenover de Joden ten scherpste afkeurt. Maar we schieten er zeker niets mee op als we het joodse volk als de twintig eeuwen lang verdrukte onschuld voorstellen. Dat gelooft niemand.

De verhouding Israël-Edom als leermodel

De opgave waarvoor het Europese christendom gestaan heeft om zich tegenover Israël een houding te geven, heeft Israël zelf in de dagen van het Oude Testament ook enigermate gekend. Hoe moest het zich tegenover het broedervolk Edom gedragen? Ik weet, de vergelijking die ik nu maak, is voor het joodse volk pijnlijk. Niettemin is ze bijbels. Paulus maakt haar ook, in Rom. 9 : 10 vv. Het kan ons daar gemakkelijk ontgaan, maar toch is het zo dat de apostel in het verband van die Schriftplaats drie figuren uit Israëls oude geschiedenis met het ongelovige joodse volk parallel stelt: Ismaël, de bespotters van Israël, Ezau, de hater van Israël en de farao van Egypte, de verdrukker van Israël. Zij staan in Rom. 9 - 11 model voor het joodse volk zoals Paulus dat in zijn verzet tegen het evangelie kende en meemaakte. Om ons nu tot de vergelijking van Israël met Ezau/Edom te beperken: Zoals het joodse volk de oudere broeder van ons christenen is, zo was Ezau/Edom de oudere broeder van Israël. Zoals Paulus voor het joodse volk een zekere verkiezing claimt (Rom. 11 : 28) zo kende het Oude Testament aan Ezau/Edom een zeker deelgenootschap aan het heil toe. Zoals echter het joodse volk om het heil nu ook echt te ontvangen, zijn verkiezing in

Christus moet vastmaken, zo was er voor Ezau/Edom slechts behoudenis als de voorrang van Jakob/Israël erkend werd. Zoals nu het jodendom een hater is geworden van Jezus Christus als de goddelijke Verlosser, zo ontpopte zich al eerder Ezau/Edom als een eeuwige vijand van Israël (Ez. 35 : 3). En zo kan de apostel Paulus het zware woord van de profeet Maleachi (1 : 2 v): 'Jakob heb ik liefgehad, maar Ezau heb ik gehaat' in het Nieuwe Testament (Rom. 9 : 13) onder stilzwijgende verandering van de namen naar de verhouding: Kerk-Israël laten doorklinken... Gevaarlijke vergelijkingen! Waarom voer ik ze op? Toch eigenlijk slechts om een bedding te graven voor dat geweldige woord bij Mozes, waarin Israël ten opzichte van zijn broedervolk de pin op de neus wordt gezet: **DE EDOMIET ZULT GIJ NIET VERAFSCHUWEN, WANT HIJ IS UW BROEDER** - Deuteronomium 23 : 7. Dat wil zeggen: Israël wist van de vreselijke twist die de Here God met Ezau/Edom had, maar het mocht zich in die twist niet mengen. Het mocht niet in Gods plaats gaan staan om tegenover Ezau/Edom de goddelijke wreker uit te hangen. Het moest in vrede leven met de Edomieten in zijn midden, zodat dezen tot hoge ambten in Israël konden opklimmen, - zoals ons van Doëg bericht wordt (I Sam. 21 : 7). Dat was geen slordigheid van Saul; het was terecht dat dat kon. Israël moest met zijn handen van Ezau/Edom afblijven. Tenzij natuurlijk Edom als politiek georganiseerde natie een bedreiging voor Israël betekende, zoals in de dagen van David en andere koningen. Dat was een ander verhaal. Zo mag ook de staat Israël van vandaag geen voorrechten opeisen op grond van godsdienstige argumenten. Het moet zich als politieke grootheid onderscheidsloos voegen in de rij der naties. Maar als het joodse volk staan ze onder de hoge bescherming van God de Here zelf. Hoe somber wij het ook voor hen inzien als het gaat om de vraag hoe zij zich voor Gods rechterstoel zullen verantwoorden over hun afwijzing van de Christus, dat mag onze houding en ons gedrag tegenover hen niet het minst beïnvloeden. Zij moeten het goed hebben onder ons! Mijn vergelijking met Ezau/Edom uit het Oude Testament heeft dus ten doel attent te maken op de tweesporigheid die er op dit punt in de Bijbel zit. Enerzijds: God heeft een twist met Edom, en anderzijds: hou je daarbuiten! je bent God niet! Deze tweesporigheid hebben wij christenen nodig om onze houding ten opzichte van het joodse volk te bepalen. De bijbelse tegenstelling: Israël-Edom is dus voor ons christenen een leermodel. Zoals trouwens Israël zelf vandaag in Palestina ook weer met die oude tegenstelling tot 'Edom' (de Palestijnen) in zijn midden te maken heeft...

Volgende week d.v. iets afsluitends.

In Memoriam Ds. Hendrik Veltman

Afgelopen zaterdag hebben we ds Veltman begraven op de Engelskamp, het kerkhof van Heerde. Gelegen midden in de bossen, en op die dag door zon overgoten, sprak alles van het leven dat de Here maakt.

Velen waren samengekomen omdat ze dankbaar bedachten welke sporen de overledene in hun leven getrokken had. Zo waren bijeen oud-catechisanten en collega's, vrienden uit het verzet in de tweede wereldoorlog en jongeren met wie hij zo goed wist om te gaan. Welk spoor hij wilde volgen, staat duidelijk in het woord dat hij bij zijn afscheid uit actieve dienst in 1970 schreef aan zijn gemeente te Zeist. Ik meen dat het typerend is voor hem en geef het daarom hier gedeeltelijk door:

„Christus is opgewekt uit de doden, als eersteling van hen, die ontslapen zijn.

Dát is de blijde boodschap, die de gezanten van de opgestane Heiland de wereld hebben ingedragen.

En op deze eersteling — zo poneert de apostel met kracht in 1 Cor. 15 — zullen eenmaal volgen al degenen, die van Christus zijn, bij zijn wederkomst. De overwinning over de dood is er maar niet alleen voor het Hoofd, maar óók voor heel het lichaam en al de leden van het éne lichaam. Eens zál de dood ook voor hen verzwolgen worden. Omdat dát Gods voornemen is en Hij met almachtige kracht eens in gaat grijpen tot het totale levensherstel van allen die van Christus zijn — dáárom, mijn geliefde broeders, weest standvastig, onwankelbaar, te allen tijde overvloedig in het werk des Heren, wetende dat uw arbeid niet vergeefs is in den Here. Wie zich op de vaste grond van Gods belofte verlaat in het geloof, kán en zál standvastig zijn.

Onwankelbaar óók in kerkelijke crisistijden.

Er is en blijft een opdracht van Hem, zolang wij op aarde zijn: Hem te dienen in de taak, die ons gegeven is, in liefde, trouw en ijver.

De hoge Werkgever Zelf is er bij, met zijn macht en zijn liefde om zijn vruchten binnen te halen. Hij laat de vruchten hier al rijpen. Hij zal de vruchten tónen op de dag van zijn weerkomen."

Van dit Evangelie is ds Veltman een trouwe verkondiger geweest. Hier putte hij zelf de kracht uit.

Na zijn dienst in Bruchterveld (1932-'35) en Doornspijk kwam hij in 1939 in 's Hertogenbosch, waar hij met zijn jovialiteit en gevoel voor humor goed bleek te aarden. En zo werd hij het centrum van de Gereformeerde groep, die voor onderduikers zorgde. De pastorie was een betrouwbaar punt, voor velen, die een veilig onderkomen zochten. Joodse kinderen werden opgenomen om doorgesluist te worden, soms zelfs terwijl er tegelijkertijd duitse soldaten werden ingekwartierd.

Vergaderingen bijwonen deed hij graag. Als jongeman was hij werkzaam op een notariskantoor. Dat heeft hem getraind in het scherp formuleren. Daarom was hij een geliefd afgevaardigde naar synodes en werd hij benoemd tot deputaat-curator van de Theologische Hogeschool. Van 1946 tot 1969. Het juridisch onderscheid ging hem gemakkelijk af en dat is, naar zijn eigen zeggen, wel eens oorzaak geweest dat hij te lang in het formele bleef hangen. Maar vele duidelijke sporen heeft hij mogen trekken. Zo heeft hij op de synode in 1943 slechts met enkele andere positie gekozen tegen de besluiten, die tot een breuk leidden. Hij zette zich in om die te voorkomen in 1943 en ook in 1968, want hij was een man des vredes, die het éne lichaam lief had en de éne Heer wilde dienen.

Dát spoor wilde hij volgen en trekken.

C. van Leeuwen, Bilthoven

D. W. L. Milo / Dalmally

Een kerklied van Bunyan

Ieder weet natuurlijk wie Bunyan was, in de gereformeerde traditie als Bunjân aangeduid. — O ja? Zou ieder dat nog weten? — Nu, als dat een vraag is willen we graag iets van hem ophalen. Hij is het meer dan waard, onder ons bekend te blijven.

John Bunyan leefde van 1628 tot 1688. Hij werd dus zestig jaar en dat was in de 17e eeuw een hele leeftijd om wijs te zijn. Hij was een Engelse volksjongen. Zijn vader was ketellapper en zo werd ook John ketellapper. Het Engelse woord tinker betekent ketellapper, maar kan ook zwerver, dakloze, beteken. Herbergen konden aan de gevel bekendmaken, dat tinkers niet welkom waren, of in de schuur moesten slapen.

Daar hebt u John in zijn sociale omgeving — een man, die niets te verliezen had. Nauwelijks op school geweest en later door miljoenen mensen gelezen en dat in meer dan honderd talen. Want John, die bij afwisseling ook nog huursoldaat is geweest, trouwde met een gelovig meisje, dat enkele stichtelijke boeken meebracht. Zo ging John lezen, nadenken, de Bijbel spellen, werd christen en lid van de baptistengemeente van Bedford. Later werd hij daar lekepreker en dat bracht hem voor ruim twaalf jaar in de gevangenis; want voor zulk optreden was in die jaren een staatsvergunning nodig, die John, als nonconformist, weigerde aan te vragen.

Tijdens zijn periode van lekepreker schreef hij zijn eerste werk. „Evangelische waarheden” (1658). In de rustige omgeving van de gevangenis ging hij uiteraard door met schrijven: boeken die zo helder van betoogtrant waren, zo geestig, met zulk een fantasie en kennis van het menselijk karakter, dat ze hem tot de grootste vertegenwoordiger van het puriteinse proza hebben gemaakt. Hij is de tegenhanger van de ontwikkelde John Milton genoemd, die na Shakespeare de grootste Engelse dichter werd geacht te zijn.

In de gevangenis werden het „Genade aan de voornaamste aller zondaren” en „De heilige stad”, beide in 1666; dan in 1671 een „Geloofsbelijdenis en verklaring van mijn optreden” — in het volgende jaar kwam hij vrij. Maar gerijpt door zijn ervaringen kwam hij nu tot zijn beroemdste boek: „Des christens reis naar de eeuwigheid” (1678). Dan nog in 1680 „Leven en dood van mijnheer Slechtaard” en in 1682 „De heilige oorlog”. Macaulay noemde het laatste boek de beste allegorie, ooit verschenen, indien „Des christens reis” nog niet had bestaan!

Dit boek was in 1684 — dus voor zijn dood — al in het Nederlands vertaald. Het werd trouwens in meer dan honderd talen uitgegeven en maakte de schrijver over de hele wereld beroemd. Tussen haakjes, in 1878 werd „Levensgeschiedenis en werken van John Bunyan” in Nederland uitgegeven en wel bij Schenk Brill te Doesburg, een vertaling van H. Milo (grootvader van schrijver dezes) en ingeleid door de bekende Londense predikant C. H. Spurgeon. Het werd in 1899 herdrukt. En nog maar enkele jaren geleden werd een verkorte en fraai geïllustreerde uitgave van „The Pilgrim's Progress” te London uitgegeven: bewijs dat dit boek nog zeer modern is.

Pas in de vorige eeuw werd de waarde van de populaire Bunyan erkend als van Milton's niveau. Hij had de taal van de officiële bijbelvertaling uit 1611 gebruikt, die — evenals onze statenvertaling — belangrijk tot de ontwikkeling van de spreek- en schrijftaal bijdroeg en door het vrome volk gretig gelezen werd. Door zijn kennis van het menselijk karakter was

H. J. van der Kwast / Dronten

De Christian Reformed Churches en de Nederlandse Geref. Kerken

Op reis naar Amerika stelde ik me zelf de vraag: Zou men in die andere wereld iets weten van *vrijmaking* en *vrijgemaakten*, van binnen en buiten verband?

Nu hebben de kerken binnen verband zich de laatste jaren op het niveau van de wereld-kerk begeven en hun deputaten hebben de ganse aarde doorkruist op zoek naar de oecumene. Bij dit zoeken van internationale contacten laat men zich leiden door het *grond-dogma* in deze kerken: er is maar één ware kerk in Nederland en dat zijn wij.

Duidelijk is dit opnieuw gebleken op de synode van de Dopper-kerken in Zuid Afrika tijdens het optreden van Prof. J. Kamphuis.

Kerken in het buitenland, die contacten onderhouden met de Geref. Kerken (syn.) of met onze kerken, komen niet in aanmerking voor enige vorm van correspondentie.

Deze activiteiten blijven niet verborgen en zo wist men ons in *Grand Rapids* te vertellen dat er binnenkort een Gereformeerd Internationale Synode bijeenkomt op initiatief van de Vrijgemaakte kerken en ook, dat wij daar beslist geen uitnodiging voor zouden ontvangen.

Men kende de verhoudingen beter dan ik vermoedde.

In *Grand Rapids*, met zijn vele christ. reformed en andere kerken liet men ons de „ware kerk” zien, die tot het verband van de Canadian Reformed Churches behoort.

Omdat men laatstgenoemde kerken kent en wel

eens contacten heeft gezocht is het niet zo vreemd dat wij broeders hebben ontmoet, die *het verschil tussen buiten en binnen verband* wisten aan te geven.

Men wist dus meer van onze geschiedenis dan ik had verwacht.

Dit bleek ook toen op de synode het voorstel in behandeling kwam om nu *definitief* het *ecclesiastical fellowship* met onze kerken aan te gaan. In de commissie, die deze zaak voorbereidde had ik tevoren getracht duidelijk te maken wie wij zijn.

Het was voor de jongere synode-leden, die in Amerika en Canada geboren en getogen zijn, die wel weten dat hun voorouders uit Nederland zijn geëmigreerd, maar van ons land en de kerkelijke verhoudingen daar met zo veel gereformeerde kerken niet zo veel wisten, een hele opgave om enig inzicht te krijgen.

Maar ik werd dapper bijgestaan door andere afgevaardigden, die blij waren met onze komst en ook op de hoogte bleken van de ontwikkelingen in ons land in de beweging van de *dertiger jaren*.

Een collega, in Amerika of Canada geboren, vertelde dat toen hij theologie ging studeren zijn moeder tegen hem had gezegd dat hij *Nederlands moest leren*, want, om later goed te kunnen preken, moest hij de boeken in die taal kunnen lezen.

Hij had dit gedaan en wekte anderen daartoe op. In veel kringen in Amerika is de bijbel een

stichtelijk boek met eeuwige waarheden voor het *vrome hart* en wordt de aandacht in de prediking gericht op het werk van Christus in de mens.

Daarom was het voor hem een ontdekking om uit de boeken van S. G. de Graaf, M. B. van 't Veer, C. Vonk en B. Holwerda te leren dat ons in de Schriften de geschiedenis van het heil wordt verhaald dat de God van het verbond, die met zijn volk op weg is werkt in Christus in deze wereld.

De predikant was ook geabonneerd op één van onze preken-series.

Zo was er belangstelling voor het geestelijk erfgoed, waarvan wij in onze kerken zo veel om niet hebben ontvangen.

Veel hebben ds v. d. Brink en ik daarover gesproken.

Omdat de vrijgemaakte kerken contacten met de Christ. Reformed Churches altijd hebben afgewezen, was men zo blij met onze komst en dat geldt niet alleen voor de broeders die belangstelling hadden voor de dertiger jaren maar ook voor de anderen, in deze voor ons besef soms nog „voor-oorlogse” gereformeerde kerken.

Men kende ook *onze zwakheden* en informeerde of bij ons de vrouw in het ambt was e.d.

Toen „*onze zaak*” in de voltallige synode-vergadering aan de orde kwam, greep rev. L. Mulder (vandaag las ik in de krant van zijn overlijden) de microfoon en informeerde of onze kerken een *gereformeerd* dan wel een *congregationalistisch* kerkverband hadden.

In een gereformeerd kerkverband heeft een synode of landelijke vergadering de bevoegdheid bindende besluiten te nemen.

Het was ds Mulder, die al eens in één van onze kerken had gepreekt, uit ervaring bekend, dat er in onze kerken *bezwaren* leven tegen een dergelijk kerkverband en sommigen liever een verband van vrije kerken aangaan.

Ter vergadering konden wij de broeders gerust stellen met de mededeling dat onze landelijke vergadering een kerkorde naar gereformeerde beginselen heeft aangenomen.

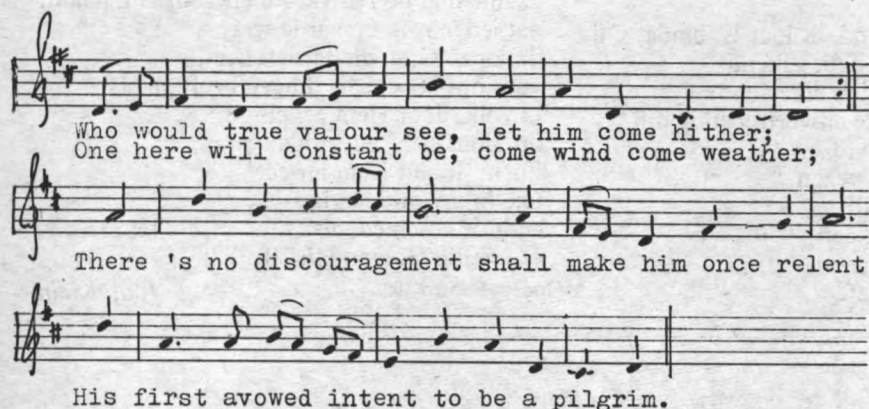
hij populair geworden, maar zijn allegorische schrijfrant is voor een autodidact onbegrijpelijk knap, fris en vroom. Door zijn werken is Bunyan voor miljoenen tot een zegen geworden.

—o—

Maar nu het kerklied van John Bunyan.

Inderdaad heeft deze prediker-schrijver een enkele kerkelijke hymn nagelaten — natuurlijk over de pelgrim. Het Compendium bij het nieuwe Liedboek noemt dit lied in het voorbijgaan „origineel van karakter!“. Nu, dat oordeel geldt wel van al zijn werken.

Een lied uit 1684 komt dicht bij Valerius' liederen — daar past alleen een oud-Engelse melodie bij. De componist R. Vaughan Williams, die veel oorspronkelijke volksmelodieën de kerk binnendroeg, voegde aan Bunyan's pelgrimslied een traditioneel-Engelse melodie toe; de naam van de wijs is „Monks Gate“, monnikspoort. U vindt het eerste couplet afgedrukt:

Who would true valour see, let him come hither;
One here will constant be, come wind come weather;
There 's no discouragement shall make him once relent
His first avowed intent to be a pilgrim.

Het is in de discussie bij deze éne vraag gebleven en wij zijn aanvaard als kerken die *gereformeerd zijn in belijden, kerkregering en liturgie* en werden nog eens harelíjk welkom geheten.

—o—

In een interview met het *Nederlands Dagblad* in Grand Rapids staat te lezen dat ik over de Chr. Ref. Churches o.a. heb gezegd: Het zijn a.h.w. de kerken van mijn jeugd, die ik hier aantref. Men loopt t.o.v. Nederland zo'n veertig jaar achter. Je treft hier de sfeer aan van: we hebben alles, grote kerken, eigen scholen, vele kerkelijke instellingen en instituten. Wij hebben in Nederland die wereld langzamerhand in elkaar zien storten en als je daaraan denkt huiver je voor wat Amerika betreft.

Dat klinkt allemaal wat *arrogant* en dat was nu net *niet de bedoeling*.

Inderdaad, soms waande ik mij daar in de kerken uit mijn jeugd voor de oorlog. Men loopt daar achter, maar beslist niet alleen in negatieve zin. Het is goed te zien hoe op de zondag *de gezinnen* naar de kerk gaan, terwijl men in de dienst rustig de tijd neemt, zodat ze langer duren dan bij ons zonder dat het moeite geeft.

In het isolement in het nieuwe land hebben deze kerken het gereformeerde erfgoed veel *beter bewaard* dan de Gereformeerde Kerken (syn.) in Nederland, vandaar de grote bezorgdheid in deze kringen over de ontwikkelingen hier. Het is daar soms als verkeer je in de *ongedeelde gereformeerde kerken* van voor de vrijmaking en als je nooit vrede hebt gehad met de scheuring in die dagen is dit een fijne ervaring. Zeker, ik weet dat er zwakheden zijn en dat er een beïnvloeding is van Nederland uit, maar het positieve is er niet minder om.

Wanneer ik bij de redacteur van het *Nederlands Dagblad* de indruk heb gewekt dat ik ter synode de sfeer van „het gereformeerde babel dat wij gebouwd hebben“ aantrof, wil ik dit graag recht zetten.

Die „sfeer“ heb ik in Nederland geproefd vóór

en na de vrijmaking.

Nog hoor ik ds D. Sikkels in Amsterdam in zijn preken daar tegen toornen.

Wat ons in Amerika trof kan ik het best duidelijk maken door iets te vertellen over onze belevenissen aan het „*testimonial dinner*“ op 10 juni, de dag waarop ds v. d. Brink tot onze vreugde arriveerde hij kon het dus juist meemaken.

Elke synode houdt een dinner of banket met de aanwezige gasten en andere genodigden. Het woord banket riep de gedachte op aan heren in rok en dames in het lang, champagne, muziek en dans, maar vergeet dat maar.

Het verschil met de andere maaltijden was dat we allen gelijk aten en aan de tafels bediend werden; in de glazen schonk men water.

Op dit dinner werden broeders en zusters ontvangen die *jubileerden* in dienst van het Calvin College en anderen die dit jaar *met pensioen gingen*. Het was een *feestelijk* samenzijn met muziek en zang.

Na het welkom ging de tweede praeses van de synode voor in gebed, schriftlezing en meditatie. (*devotions* noemt men dat).

De voorganger zat bij ons aan tafel; kostelijke herinneringen aan onze jeugd in Amsterdam hebben we opgehaald tot lering en vermaak.

Hij had een stuk *hollandse nuchterheid* bewaard gedurende zijn lange diensttijd in Amerika en Canada en daarom trof mij te meer *de warmte* in zijn spreken toen hij uitdrukking gaf aan zijn dankbaarheid voor het feit dat hij en zijn gezin in het nieuwe vaderland de kerk van Christus hadden gevonden met al de weldaden in Gods gunst en genade.

Het was geen betoog *over de kerk*, waarin wij zo sterk zijn, maar een spreken *uit de verbondenheid in die kerk* in de liefde van Christus.

Op zo'n moment wordt je duidelijk dat ontwikkelingen in Nederland niet maatgevend zijn voor Christus' kerk in de wereld. Het kan ook anders en *beter in het omgaan met Gods weldaden en met elkaar*.

Het was deze avond, waarop mij veel herinnerde aan het Gereformeerd kerkelijk leven in de

De volledige tekst luidt vrij vertaald:

Wie echte moed wil zien (of: wie echt moedig wil zijn), laat hem hier komen; hier is iemand standvastig, bij welke wind of bij welk weer ook; en geen tegenslag zal hem ooit laten wankelen in zijn ernstig voornemen: een pelgrim te zijn.

Wie hem ook kwelt met nare praatjes verwacht alleen zichzelf — maar zijn kracht groeit er door. Geen leeuw kan hem verschrikken, hij mag een reus bevechten, maar hij zal het recht hebben een pelgrim te zijn.

Kwelgeesten noch lelijke duivels kunnen zijn geest ontmoedigen; hij weet dat hij tenslotte het leven zal beërven; dan vliegen hersenschimmen weg. Hij is niet bang voor wat mensen zeggen, hij strijdt dag en nacht om een pelgrim te zijn.

Men zou kunnen zeggen: de grootspraak van een standwerker. En de welbespraaktheid erbij. Maar het pakkende refrein, dat (met een buiging in de melodie) op grote nederigheid wijst, staat veel hoger dan een praatjesmaker. Hier spreekt een eenvoudig man, een vreemdeling en bijwoner als Abraham, die niets te verliezen heeft. Maar die vasthoudt wat hij gekregen heeft: Gods beloften voor de toekomst.

En mocht u menen dat Bunyan voor zijn stichtelijke boeken verouderde of onbruikbare woorden bezigde, dan moet u toch opkijken van een woord als „hobgoblin“ — plaagkabout, kwelgeest, demon. Of van *fancies* = hersenschimmen. De moderne parapsychologie gebruikt ook het woord kwelgeest — welke Paulus een engel van Satan noemde, die hem met vuisten sloeg. En bij hersenschimmen, *fancies*, mogen we ook aan muizenissen denken, aan nachtmerries, hallucinaties, fobieën. Helaas ook al dingen van deze tijd.

Zodat we maar zeggen willen dat Bunyan's kerklied hier nog steeds met aandacht en begrip gezongen wordt.

nabloei voor de oorlog, met onze scholen, de vrije universiteit, de jeugdorganisaties, de herdenkingen van Afscheiding en Doleantie en zo veel meer.

Wat was namelijk het geval.

Er is die avond veel gesproken bij het afscheid van *dr J. van den Berg* van het Calvin College en van *rev. W. Brink* de *actuarius* van de synode.

In de vaak bewogen toespraken trof ons steeds weer de diepe verbondenheid aan Christus' kerk en de dankbaarheid voor al wat men in dienst van de kerken heeft mogen doen en mocht ontvangen.

Op dat moment dacht ik aan samenkomsten in ons land, lang geleden, waar ook dankbaarheid was voor Gods zegen over de Gereformeerde Kerken en aan de afbraak die daarop is gevolgd en die nog in volle gang is bij instellingen en organisaties die werden gesticht tot opbouw van het christelijk leven.

Die dankbaarheid, geen zelfvoldaanheid, was daar *nog levend* en je vraagt je dan af hoe lang dat zal blijven.

Eén ding heeft men daar op ons voor.

In ons land kwam na jaren van strijd de *gelijkstelling* van het christelijke en openbaar onderwijs, eerst voor de scholen; na de oorlog voor de vrije universiteit. Daarna ging de overheid strooien met subsidies voor allerlei arbeid.

Het christelijke leven in ons land *bloei*de, toen er *offers* werden gebracht.

In de kringen van de Chr. Ref. Churches wordt het christelijk *onderwijs* uit *eigen middelen* betaald.

Het Calvin College en andere opleidingen ontvangen *geen subsidie*.

Het zijn eigen instellingen en dat is te zien wanneer je over de terreinen loopt. Men is zuinig op zijn weldaden.

Een hoogleraar aan de Vrije Universiteit zei na een bezoek aan de States dat de kerkleden daar *nooit rijk* zullen worden vanwege de offers die gebracht worden voor kerk en onderwijs.

In ons land zijn we wel rijk geworden en wat is het resultaat.

Het is geen uitzondering wanneer in de Chr. Ref. Churches *de tienden* worden gegeven voor de goede zaak.

Laten we hopen dat men op deze weg de zegen in al wat om niet wordt ontvangen bewaard blijft en dat nieuwe geslachten deze weg blijven gaan.

U hebt gemerkt dat wij een *overvloed* aan indrukken en ervaringen hebben opgedaan en er nog veel te vertellen zou zijn.

Ik moet nu deze reeks beëindigen.

In de commissie voor contact en samenwerking moet nu nader onder ogen worden gezien hoe we de verbondenheid met de Chr. Reformed Churches nader vorm kunnen geven tot zegen voor de kerken daar en hier.

Het is mij duidelijk geworden dat het voor onze kerken een *goede zaak* is dit contact te onderhouden.

De ontmoeting met anderen moet ons brengen tot zelfonderzoek.

Tot zegen kunnen we zijn, wanneer we het *erfgoed* dat we als Nederlands Geref. Kerken op een moeilijke weg hebben ontvangen *bewaren*.

Bewaren is niet canoniseren, want dat brengt verstarring met zich mee. Laten we hopen dat ook de jeugd in onze kerken weer leert, wat wij in de arbeid van mannen als S. G. de Graaf,

K. Schilder, H. Holwerda, A. Janse, M. B. van 't Veer e.a. hebben ontvangen.

Wanneer dit ter hand genomen wordt en uitgebouwd, waarbij we zeker ook onze winst kunnen doen met wat anderen als Noordmans en

Van Ruler hebben ontdekt, kunnen we hoe klein ook, nog tot zegen zijn met een inbreng in het grote geheel van Christus kerkvergaderend werk.

Hem zij de lof!

DANKLIED DER VERLOSTEN

Naar Jesaja 12

1. Mijn HEER, mijn God, ik loof U, omdat Gij ook in uw toorn mij hebt gekend.
Nu heeft uw toorn zich afgewend,
Gij schenkt uw liefde en vertroosting mij.
Met God zal ik niet vrezen,
Hij wil mijn sterkte wezen,
de HERE is mijn lied!
Op Hem toch kan ik aan,
want HERE is zijn naam
en Hij verlaat mij niet.

2. Ik zal met vreugde drinken uit de wel,
de bron waaruit uw heil ontspringt,
uw heil waarmee Gij mij omringt,
en zeggen: „Looft de God van Israël!”
Vermeldt in alle talen
des HEREN grote daden:
verheven is zijn naam!
Ja, dat tot ieder land
van zijn geduchte hand
de mare uit mag gaan.

3. Psalmzingt de HERE, jubelt voor zijn naam:
dat ieder volk op aarde weet
dat onze God, die HERE heet,
voor ons zeer grote dingen heeft gedaan!
O volk, door Hem geheiligd,
op Sions berg beveiligd,
juicht, jubelt Hem ter eer!
Die in uw midden is,
leidt de geschiedenis:
een heilig God en HEER.

Melodie: Psalm 40.

Jes. 13 e.v.

Joop Klein

H.R.S. van der Veen / Hoogeveen

Liturgie en gemeente (1)

Betekenis van het woord liturgie

Wanneer wij ons met liturgie gaan bezighouden, moeten we allereerst vaststellen wat er onder het woord liturgie verstaan wordt.

Het griekse woord „leitourgia” is samengesteld uit „leitos” (dat wat het volk aangaat) en „ergon” (werk, daad). We zouden dus kunnen spreken van: werk voor het volk, volksdienst, prestatie voor de gemeenschap, b.v. het betalen van de kosten van openbare volksspelen.

In het Oude Testament wordt het woord „leitourgia” gebruikt om de priesterlijke dienst van de tabernakel aan te geven.

In het Nieuwe Testament komt het woord ook in deze betekenis voor. Denkt u maar aan de priesterlijke dienst van Zacharia in de tempel.

Verder krijgt „leitourgia” in Hebr. 8 : 2, 6 de betekenis van de eeuwige priesterdienst van Christus die aan de rechterhand Gods zit en de liturgie uitoefent in de hemelse tempel. Hand. 2 : 13 geeft een andere betekenis, nl. het gebed van een kleine gemeenschap.

Paulus gebruikt het woord in Rom. 15 : 27 en 2 Cor. 9 : 12 voor de collecte ten behoeve van de Jeruzalemse gemeente.

Het woord „leitourgos” komt voor in Rom. 15 : 16. Paulus noemt zich een „dienaar” ten behoeve van de evangelieprediking onder de heidenen.

De engelen worden in Hebr. 1 : 7 „leitourgoi” (werktuigen) genoemd. In Rom. 13 : 6 worden de overheidsdienaren liturgen Gods genoemd.

Resumerend kunnen we zeggen dat de bijbelse betekenis van het woord „leitourgia” = liturgie gebruikt wordt voor allerlei dienstwerk van de gemeente, apostelen en ambtsdragers.

In ons spraakgebruik wordt met het woord liturgie de orde van dienst aangeduid.

In het vervolg van dit artikel houden we ons aan de laatste betekenis. Toch moet ons daarbij voortdurend voor ogen staan dat de bijbelse betekenis van liturgie een oerbegin is van waaruit liturgische handeling en bezinning zich kan ontplooien.

Samenkomst der gemeente

Het Griekse woord synaxis (samenkomst) is de bijbelse term voor wat wij kerkdienst noemen. Het is veel eerder een samenkomst in de Naam van Jezus Christus, een samen-

geroepen zijn door God Zelf. Elk gemeentelid heeft daar mee te maken. Liturgiek (= methodische bezinning op de gang van zaken in de samenkomst der gemeente) gaat niet alleen theologen en kerkmusici aan, maar verdient ruimere aandacht. Het gaat in de samenkomst immers om de ontmoeting van God met Zijn Volk. De vormgeving ervan is daarom van het grootste belang. De gemeente heeft m.i. te veel langs de liturgie heen geleefd. De gemeente is het lichaam van Christus. Als zodanig treden de leden toe in het geheel van Gods Volk. „Particulier geloven op z'n eentje” is onmogelijk en ondenkbaar, zo schrijft Dr. J. van der Werf in zijn boek „Oefeningen in het leerhuis” (6e oefening). God roept een gemeente, waarvan de enkeling lidmaat is.

Voor individualisme is geen plaats in de liturgie. De orde van dienst dient het geheel. Het Woord Gods wordt centraal gesteld in de samenkomst der gemeente. Achter de bediening van Zijn Woord staat de levende en sprekende God Zelf.

De mens wordt gedrongen om op dat Woord te reageren in schuldbelijdenis, lofprijzing, aanbidding, offerande, deelname aan de maaltijd des Heren, dienstbetoon in kerk en wereld.

Zo ontstaat een levende relatie van God met de mens. Teveel wordt de kerkgang (nog) gezien als het beluisteren en beoordelen van een preek.

De gemeente van Christus wordt gedevalueerd tot „hoorgemeente” en de samenkomst wordt „luisterdienst”, terwijl het daar gaat om Woord en antwoord.

In de volgende hoofdstukjes hoop ik het hierboven gestelde nader uit te werken.

Wat zegt de Bijbel?

Het Oude Testament wordt beheerst door de lofprijzing. Israël bezingt de daden Gods b.v. in het lied van Mozes, Debora, Hanna, de psalmen enz.

Deze werden in de synagoge op een responsoriale wijze gezongen: het volk zong in antwoord op de voorzanger.

Het gebruik van instrumenten was normaal volgens Num. 10 en 2 Kron. 29. De psalmen werden bij snarenspeel gezongen (zie bv. ps. 54 en 55).

Ook de feesten spelen een rol in het Oude Testament, zoals Pascha (bevrijding uit Egypte), Sjawoeoth (Wekenfeest, wetgeving Sinai), Soekkoth (Loofhuttenfeest). Deze feesten werden telkens weer door Israël gehistoriseerd. Gods daden worden op deze wijze uit het verleden in het heden gezet.

Het Nieuwe Testament geeft aanwijzingen omtrent de eerste christelijke gemeente. Veel gebruiken uit de synagoge werden overgenomen: lezing van wet en profeten (Luc. 4 : 16-22, Hand. 13 : 15 e.v.v.), de uitleg en de toepassing, de psalmen en Joodse hymnen (lofliederen) bv. het trisagion: Heilig, heilig, heilig is de Here God, de Almachtige (Openb. 4; Jes. 6 : 2). Een nieuw element was het bezingen van de opstanding van Christus (Openb. 5, 9 en 12). Een nieuw gedeelte van de Schrift ontstaat wanneer Paulus zijn brieven aan de gemeenten schrijft. Hij wekt ze zelf op om zijn brieven in de samenkomsten voor te lezen (Thess. 5 : 27 en Col. 4 : 16). Zo ook zijn de Evangelieën ontstaan om in de gemeentesamenkomst te worden gelezen.

In het Oude Testament werd de sabbat als rustdag gevierd. Nu komt

men echter op de eerste dag der week bijeen, de dag van de opgestane Heer. De Oude Testamentfeesten krijgen een andere inhoud. Paschen getuigt van kruis, graf en opstanding van Christus, pinksteren van uitstorting van de Heilige Geest. Opmerkelijk is dat Paulus in zijn brieven plotseling overgaat tot de lofprijzing, bv. in Rom. 11 : 33-36. Hymne, geloofsbelijdenis en gebed liggen uiterst dicht naast elkaar. Paulus spreekt in Col. 3 : 16 van psalmen, hymnen en geestelijke liederen. Hymnen zijn liederen in plechtige stijl voor God, die tegenwoordig is en geestelijke liederen zijn ontstaan onder directe inwerking van de Heilige Geest.

1 Cor. 14 geeft aan dat profetie en tongetaal een plaats hadden in de gemeentesamenkomst.

Bovengenoemde liturgische momenten vormden het eerste hoofdbestanddeel, terwijl de viering van het Heilig Avondmaal het tweede hoofdbestanddeel vormde (vgl. Hand. 2 : 42, 20 : 7-11; 1 Cor. 11 : 17-34; Col. 3 : 16).

Bronnen uit de liturgiegeschiedenis

Nadat ik de Bijbel als hoofdbron heb aangeboord, wil ik toch ook met u nagaan wat in de historie van de kerk van belang is voor de liturgie.

Het eerste geschrift is:

a. De Didachè, leer der twaalf apostelen ($\pm$ 100 na Christus - Syrië). Men heeft hier te doen met een leken-catechismus ten behoeve van gemeente en catecheten. De gelovigen worden er o.a. in opgewekt om op de dag des Heren samen te komen, brood te breken en te danken. Er is een nauw verband met de joodse maaltijd met de dankzegging over brood en beker.

b. Plinius, stadhouder van Bithynië, schrijft een brief aan zijn keizer Trajanus in 112. Hierin staat te lezen dat de christenen op een bepaalde dag voor het opgaan van het licht beurtelings een lied zongen ter ere van Christus en de eucharistie (dankzegging) vierden, 's avonds kwam men samen voor de agase, de liefdemaaltijd.

c. Justinus Martyr ($\pm$ 165 - Rome) beschrijft in zijn eerste Apologie een zondagsliturgie: lezing uit de geschriften der profeten en apostelen, prediking, gebeden, wederzijdse begroeting met de heilige kus (naar Rom. 16 : 16, 1 Cor. 16 : 20) binnengaan van brood en wijn, dankzegging door de voorganger, door het volk antwoord met amen, gebed om het woord Gods over de gaven, woorden der instelling, uitdeling van brood en wijn door de diakenen.

d. De Apostolische Overlevering van Hippolytus $\pm$ 215 - Rome) bevat de volledige teksten voor de viering van de eucharistie.

De gaven worden door de diakenen gebracht, de handen worden door de priesters op de gaven gelegd en de dankzegging begint. Dit gaat als volgt: „begroeting”: „de Heer zij met u en uw geest”, sursum corda: „omhoog de harten, wij verheffen ze tot de Heer”, de dankzegging: „laten we de Heer dankzeggen, het is betamelijk en goed” (dignum et justum est). In de dankzegging worden de instellingswoorden gezegd, gedachtenis gaat over in offerande, de aanroeping van de Heilige Geest (epiclese) krijgt een plaats.

Bij Hippolytus missen we de synagogale overlevering dat de Schepper om zijn schepping geprezen wordt, wat in de Didachè juist zo belangrijk is.

Het verlossingswerk van Christus neemt een grote plaats in, wat in de Didachè ontbreekt.

e. Het 8e deel van de Apostolische Constituties, 380, een kerkrechtelijk verzamelwerk van paus Clemens I) de zgn. Clementijnse liturgie begint met vier lezingen: wet en profeten - naar synagogale overlevering -, handelingen en evangelie. Dan volgt de prediking, de wegzending der catechumenen en boetelingen. De gebeden der gelovigen worden gezegd. Na de vredeskus, de handwassing en het aanbrennen der gaven volgt het grote dankgebed. De dankzegging voor de schepping en onderhouding wordt afgesloten met het driemaal heilig. Dan volgen de dankzegging voor de verlossing, de inzettingenwoorden, de gedachteniswoorden waarbij dood, opstanding en wederkomst van Christus worden herdacht. Hierop klinkt het gebed om de Heilige Geest en de voorbeden. Onder de communie wordt psalm 34 gezongen, een oud-christelijk gebruik.

Uit de eerste eeuwen na Christus zijn drie sacramentaria (onderdelen voor priester of bisschop bewaard gebleven: het Leonianum (6e eeuw), het Gelasium ($\pm$ 500) en het Gregorianum ($\pm$ 600).

Het laatste geschrift is belangrijk en bevat de vorm van de pauselijke feest- en statiediensten.

Dit sacramentarium komt binnen het bereik van Karel de Grote. Met het oog op de wekelijkse eredienst stelt diens theoloog een aanhangsel op.

Er ontstaat een schriftelijk vastgelegde orde van dienst, die van invloed was op de westerse ontwikkeling.

De volgende opsomming kan gegeven worden:

1. Het introïtuslied (intochtslied) ontleend aan de psalmen, wordt gezongen, terwijl de Paus zijn intocht houdt in de statiekerk.

2. Afsluitend volgt het Klein-Gloria: Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, nu en immer en van eeuwigheid tot eeuwigheid.

3. Kyrie eleison (Heer erbarm u onzer). Uit het verslag (jaar 390) van een Gallische pelgrim Ageria,

die Jeruzalem bezocht, horen we hoe een diaken een aantal voorbeden zegt, terwijl kinderen er tussendoor roepen „Kyrie eleison”. Ongeveer in de 5e eeuw dringt deze gewoonte in het westen door.

4. Het Groot-Gloria, eerst door Paus en daarna door gemeente aangeheven, is ontleend aan de engelenzang en werd in het oosten het eerst gezongen in de getijde-diensten, als morgen-hymne. In het westen komt het in de 6e eeuw voor.

5. Gebed - Dit wordt oratie genoemd en in het openbaar door de priester gezegd. Soms wordt ook gesproken van collecta-gebed. De uitvoerige benaming is nl. „oratio ad collectam plebem” (openbaar gebed tot het verzamelde volk). De kleur van de zondag bepaalt de inhoud van dit gebed.

6. Epistel-brieflezing vanaf de lesenaar, de ambo, door de subdiaken. Het lezen uit het Oude Testament is uiteindelijk weggefallen.

7. Graduale-lied, het van de trappen (gradus) gezongen lied, ook ontleend aan de psalmen.

8. Evangelielezing.

9. Credo - Dit gaat terug op allerlei belijdenisfragmenten uit het N.T. (1 Cor. 5, 2 Tim. 2, Fil. 2 : 5-11, 1 Petr. 3 : 13-22). Later ontstaat het apostolicum, oorspronkelijk een doopbelijdenis. Op de synode van Constantinopel (381) wordt een nieuwe formulering van de geloofsbelijdenis gegeven. De tekst daarvan verschijnt in de acta van het Concilie van Chalcedon (451).

De benaming is: Nicaenum-Chalcedonense.

10. Offertorium - het geven van gaven door het volk.

Het Offertoriumlied wordt gezongen.

11. Het grote dankzeggingsgebed met Sanctus en Benedictus.

12. Het Onze Vader.

13. De vredesgroet en vredeskus.

14. Het breken van het brood, terwijl het Agnus Dei (Lam Gods) gezongen wordt.

15. Communie.

In de 9e eeuw komen de apologieën op, de schuldbelijdenissen van de dienstdoende priesters voordat de dienst begint. In het oosten worden dit grote gebeden, in het westen ontstaat het „confiteor” (belijdenis) van de priester wat hij in beurtspraak met zijn diakenen spreekt aan de voet van het altaar.

(volgende week het slot)

Kerknieuws

Radio-kerkdienst — Op zondag 19 september a.s. zal de namiddagkerkdienst van de Ned. Geref. Kerk van Steenwijk D.V. worden uitgezonden voor de radio; Hilv. II. Aanvang vijf uur.

Voorganger: Ds J. Verhoeff.

Rev. Van Dam — Br. Sneep, die vorige week een stukje plaatste over Rev. Van Dam, deelt het volgende nog mee. Rev. Van Dam is voornemens met vrouw en drie kinderen naar ons land te komen. Br. Sneep vernam dit pas nadat het vorige stukje geplaatst was. Wil men zijn vorige stukje s.v.p. met die extra kennis lezen!

Verhuisd — Ds P. Wulfraat, Geref. (syn.) predikant, stuurde ons een verhuisbericht. Hij woont nu: Laan Olie-slaggers 9, 4631 JE Hoogerheide, telef. 01646-5532.

Rectificatie — In afwijking van het Informatieboekje (en een helaas verkeerd opgenomen rectificatie in dit blad is het gironummer van C. C. Koolsbergen te Hilversum nu echt: 2613189.

Ned. Geref. Jongeren Contact - Amsterdam — Het N.G.J.C. gaat weer van start voor het komende seizoen, en wel op woensdag 22 september a.s. Zoals gebruikelijk zitten we in 'Het Kruispunt', 2e van der Helststraat 1a, nabij Ceintuurbaan en Sarphatipark.

Het N.G.J.C. is voor jongeren die in of rond Amsterdam wonen, werken en/of studeren, en wil middels maandelijks bijeenkomsten proberen de onderlinge contacten mogelijk te maken en te bevorderen. In het bijzonder worden dus de nieuwe eerstejaars welkom geheten, maar alle anderen zijn natuurlijk ook weer van harte welkom.

We beginnen die woensdag om 18.30 uur met een maaltijd, waarvoor je je even bij één van de onderstaande adressen op moet geven. Daarna gaan we om 20.00 uur verder met het gewone programma. Dominee G. Mul uit Amsterdam Zuid-West hoopt dan te spreken over „De vraag naar de norm in het gebruik van wapens”, waarbij een bijbels gefundeerde beschouwing over o.a. abc-wapens gegeven zal worden. Hierover is na-

Zoekt U een levenspartner ?

Bel of schrijf naar het

„Christelijk Huwelijksbureau”

MOLENBELTERWEG 28 — 7451 JB HOLTEN

TEL. 05483 - 3277 - b.g.g. 05498 - 59160

tuurlijk discussie mogelijk, en verder is er onder het genot van koffie e.d. voldoende gelegenheid om met anderen te praten.

Voor inlichtingen: Wilko Vos, Vosiusstraat 29, 1071 AG Amsterdam, tel. 020-723342 ('s avonds), of Jan Marius Louwerse, tel. 02155-20491.

Tot ziens!

Nieuws uit breder kring

De School met de Bijbel — De Vereniging van Christelijke Onderwijzers (V.C.O.), de Vereniging van Gerefor-

meerde Onderwijzers en Leraren in Nederland (V.G.O.L.) en het Verband van Scholen van Gereformeerde Belijdenis (V.S.G.B.), een besturenorganisatie, geven sedert januari 1980 gezamenlijk uit het maandelijks verschijnend blad (op A4 formaat) De School met de Bijbel.

Genoemde verenigingen willen in dat blad voorlichting geven over onderwijs en opvoeding. Voorlichting, die in overeenstemming is met Gods onfeilbaar Woord, want de Heilige Schrift heeft gezag over het hele leven, dus ook over het gehele schoolleven.

We willen ons bij de voorlichting richten tot allen die bij de School met de Bijbel betrokken zijn: onderwijsgevend, ouders, besturen, leden van de schoolvereniging, oudercommissies, medezeggingschapsraden, enz.

Het blad De School met de Bijbel is ook bestemd voor hen, die geen lid zijn van bovengenoemde organisaties. Allen die met het Christelijk onderwijs te maken hebben, moeten zich in deze tijd bezinnen op de richting en inrichting van dat onderwijs. Om zo werkelijk dat Christelijk onderwijs te kunnen dienen, want allerlei invloeden en machten willen proberen een andere koers uit te zetten, een koers naar de geest van de tijd.

Ieder moet persoonlijk beslissen over wat God van hem/haar wil in betrekking tot de Christelijke school. Bij die beslissing wil ons blad De School met de Bijbel helpen.

We vragen u daarom abonnee te worden op ons blad. De abonnementsprijs bedraagt f 25,— per jaar. U kunt zich als abonnee melden bij de heer H. de Wind, Van Stolbergstraat 12, 2967 EK Langerak (Z-H), tel. 01843-1546.

Als de lezerskring zich uitbreidt is het opnemen van personeelsadvertenties, enz. een zinvolle zaak.

De zaak van het Christelijk onderwijs heeft een Schriftgetrouw blad hard nodig, ook tot verdediging van dat onderwijs.

Islamconferentie — Van 26-29 oktober 1982 wordt onder auspiciën van

de Evangelische Alliantie, een Islamconferentie gehouden op het Centrum van de Near East Ministry, Voorthuizerweg 5, Voorthuizen.

De conferentie is bedoeld voor hen, die belangstelling hebben voor de arbeid onder Turken en Marokkanen en voor het werk in Arabische landen. Een greep uit het programma:

- De Islam als godsdienst, religie;
- Communicatiewegen en barrières in de ontmoetingen met gastarbeiders;
- Bezoeken aan moskee en gastarbeidersgezinnen;
- Evaluatie van bezoeken. Gespreksforum over mogelijkheden in de ontmoeting met gastarbeiders;

mobilisatie van gemeente, coördinatie van werk, training etc.

Aan deze cursus werken mede: Jaap Beukema, coördinator werkgroep Islam van de E.A.; Herman Takken, werkzaam onder Marokkanen; Rijk van de Poll, staffunctionaris Wereld Evangelisatie Kruistochten; Herman Goudswaard, directeur Near East Ministry.

Het aantal deelnemers zal beperkt moeten zijn.

Prijs voor de gehele cursus f 200,— p.p. (all-in).

Opgaven voor deelname kunt u zenden aan: Near East Ministry, Postbus 30, 3780 BA Voorthuizen.

(Telefoon 03429-1318).

In het geloof aan het ook voor hem volbrachte heilswerk van de Here Jezus Christus is overleden mijn geliefde en zorgzame man

HENDRIK VELTMAN

emeritus-predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zeist;
geboren op 24 augustus 1904.

J. Veltman-Oostenbrink

8 september 1982
Rozenhof 7, 8161 DB Epe

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

De Ned. Geref. Kerk van Zeist ontving met droefheid het bericht van het overlijden van haar oud-predikant

Ds. H. Veltman

emeritus sinds april 1970

Met dankbaarheid gedenkt zij de lange periode dat ds. Veltman zijn ambtelijke arbeid vervulde — in 't bijzonder tijdens de moeilijke jaren '68 en '69.

De Here geve mevrouw Veltman kracht en troost.

namens de kerkeraad,
ds. J. de Jonge, praeses
W. Jansen, scriba

Verzamelaar vraagt

OUDE EN ZWART/WIT ANSICHTKAARTEN tot 2,— per stuk.

Jaargangen Fryske Groun en Noorden in Woord en Beeld tot f 100,—.
D. van Kammen,
Stationsweg 239, 9201 GN Drachten
Tel. 05120-19873.

Vrouwencontactdag 1982

op woensdag 22 september a.s.
in de Westerkerk
te Bunschoten.
Aanvang 10.45 uur.

De Westerkerk is vanaf het station Amersfoort te bereiken met de bus, vertrektijden 8.45, 9.15 en 9.30 uur.

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken folders enz.
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN” Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
T. Hoekstra
Ds. H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN IN DIT BLAD !

**Geef
een
(kinder)
bijbels
antwoord!**

Kinderen vragen naar de waarheid. Daarom woedt juist om hen een hevige geestelijke strijd. Ook in Oost-Europa. Laten wij hen het evangelie in handen geven. In de vorm van een kinderbijbel. Stichting "Antwoord" (al 10 jaar werkzaam in het Oostblok) wil er 100.000 kinderbijbels heen brengen. Namens u. Prijs per exemplaar: f 20,— (inclusief vervoer). Als u nou eens één kind antwoord gaf... Antwoord op de vraag naar de waarheid.

**stichting
antwoord**

Comite van aanbeveling:
Prof. Dr. Ir. J. van Bommel
Nel Benschop
Henk Binnendijk
Corrieten Boom
Gert Doornenbal
Prof. Dr. C. Graafland
Gien Karssen

Postbus 198 4700 AD Roosendaal

GIRO 1166